

Narratíva az irodalomtörténet-írásban: a történetmondók története

2007-ben látott napvilágot három kötetben, Szegedy-Maszák Mihály főszerkesztői irányításával *A magyar irodalom története* című sokszerzős munka.¹ A szerzőgárda nem a magyar irodalom történetének, hanem történeteinek elbeszélésére vállalkozott (bár ez a címválasztás sem adja vissza a partitívusi értelem jelentésárnyalatát), vagyis nem érvényesült olyan igény, hogy a tárgy, a nyelv, a szerző, a műfaj, a forma, az intézmény rendkívül szereteágazó szempontjai mentén megválasztott egyedi látószögekből kibontott narrációdaraboknak egyetlen, hézagmentesen összeillő, koherens látásmóddá, nagyelbeszéléssé kellene vagy lehetne összeilleszkedniük. Éppen ellenkezőleg: nagyon komoly tudományelméleti megfontolások szóltak amellett, hogy pontosan a szemléleti töredezettség, a módszertani sokféleség, a csupán részleges tartóerejű konstrukciók egymás mellett és egyidejűleg érvényes volta adhat megközelítőleg is adekvát rajzot egy olyan képlékeny, sokfunkciójú, jelentéstöbbszöröző és csakis töredezett örökségként birtokba vehető jelenségről, amilyen az irodalom története. Az egyetlen hagyomány és az egyetlen teleológiai,

---

¹ *A magyar irodalom története: A kezdetektől 1800-ig*, szerk. JANKOVITS László, ORLOVSZKY Géza, munkatársak JENEY Éva, JÓZAN Ildikó, Budapest, Gondolat Kiadó, 2007 (A Magyar Irodalom Története, 1); *A magyar irodalom története: 1800-tól 1919-ig*, szerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, VERES András, munkatársak JENEY Éva, JÓZAN Ildikó, Budapest, Gondolat Kiadó, 2007 (A Magyar Irodalom Története, 2); *A magyar irodalom története: 1920-tól napjainkig*, szerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, VERES András, munkatársak JENEY Éva, JÓZAN Ildikó, Budapest, Gondolat Kiadó, 2007 (A Magyar Irodalom Története, 3).

üdv történeti célképzet feltételezésének tagadása a hagyományok sokféleségét állító, ugyanazon jelenségcsoportokban hol a folyamatosság, hol a megszakítottság látásmódját érvényesítő, igen tagolt és gondolatgazdag értelmezői terepet hozott létre. A főszerkesztő szerint a szükségképpen nyelvi és helyi meghatározottságú hagyományokban élő irodalmi kultúra e körülmények között ápoló, feltáró (helyenként kánonmódosító) és értelmező műveletek ellenére is a különösen erős veszélyeztetettség létállapotában van. A posztkoloniális irodalmi jelenségek hatásreperioárja a magyar irodalom kontinentális hagyományait relativizálja, a globalizálódó kulturális piac a nemzeti sajtószerűségei ellenében hat. A mediatisált tömegkultúra rendszerében fölvethető annak a nézőpontnak az indokoltsága, hogy az irodalmak nemzeti megközelítése történeti jelenség, amelynek nemcsak kezdőpontja volt, hanem végpontja is lehet.

A háromkötetes munka fogadtatásáról kiterjedt irodalomtanúskodik. Az ismertetések, recenziók, publicisztikák és vitanapi hozzászólások özönében – a szakmai méltányosság néhány jogos és körültekintő bírálata mellett – többnyire erős, néha a vagdalkozásig heves kritikai észrevételek fogalmazódtak meg. A főszerkesztői előszó figyelmeztetéseit negligáló a folyamatrajz, a koherens narráció, a nemzeti értékrend felmutatásának vonásait kérték számon. Az előszó figyelmesebb olvasói között nem keveseket viszont az a téves értelmezés ragadott heves szenvedélyekre, amely szerint a főszerkesztő szólama iniciatívát vagy direktívát foglalna magában, és a leírt jelenségekkel való egyetértés modalitását használná. Az igen tömören megfogalmazott, éleslátó előszó értelmezésünk szerint olyan rezignáltságot artikulál, amely egészen nyilvánvalóan tisztában van az irodalmi kultúrárt és a humántudományi diskurzust érő érték-, presztízs- és potenciálvesztéssel, mindössze annak nem látja módját, hogyan lehetne a hatalmas erejű globális folyamatokkal szemben különállást megfogalmazni. Az irodalomtudomány szemléleti és módszertana-

ni differenciáltsága, irányzatai egyetlen célelvűsége való felfűzhetőségének képtelensége nyilvánvaló mindazok számára, akik nincsenek az elemi diszciplináris és episztemikus tájékozódás híján, így aztán az erről szabatosan tudósító beszámoló szerzőjére akként tekinteni, mintha ezek az állapotok az ő szándékai szerint állottak volna elő, vagy ezekért ő volna számonkérhető, részint igen rövidlátó, részint rendkívül méltatlan beállítás.

Az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében évek óta tartanak egy új irodalomtörténeti összefoglaló előkészítésének munkálatai.² Különösen nagy módszertani gonddal jár el a régiség irodalomtörténetének elbeszélésére készülődő kutatóközösség. A narráció módszertani kérdéseinek megvitatására műhelykonferencia-sorozatot indítottak *Az értelmezés hatalma* címmel, amelynek első, 2015. évi rendezvénye azt a hipotézist járta körbe, hogy a régi magyar irodalomtörténet-írás olyan „multi-diszciplína” volna, amelynek az irodalomtudomány és a történelemtudomány között, antropológiai, kultúratudományi, médiatudományi és nyelvészeti tanulságok érvényesítésével kell kialakítania módszertani repertoárját.³ A második alkalom egy olyan hosszabb sorozatba fogott, amely a kutatás és az elbeszélés viszonyának elméletileg és módszertanilag reflektált vizsgálatára irányul. A kutatómunka feltáró fázisának a narratív kifejtésbe való átléptetése ugyanis nehezen áthidalható gyakorlati problémák forrása. Gyökeresen eltérő szövegszervezési eljárásokat kíván a saját felelősséggel végzett kutatómunka eredményeit indukatív eljárással prezentáló tanulmány, illetve a kollektív szerzőség előfeltevéssel dolgozó kézikönyvfejezet elkészítése. A történeti kutatás metodikája nem azonos a történetírás módszertanával.

---

² KECSKEMÉTI Gábor, *Az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében elkészítendő magyar irodalomtörténet megalapozása*, Irodalomtörténeti Közlemények, 118(2014), 747–783.

³ A 2015. március 18-i tanácskozás válogatott előadásai az Irodalomtörténeti Közlemények 2015. évi 5. számában jelentek meg.

Fel kell tenni olyan kérdéseket: hogyan lesz a filológiai tényből irodalomtörténeti tény? Miként válik a szerző íróvá, a szöveg művé, a datálás korszakká, az írásos kommunikáció irodalmi viszonyná? 2016-os rendezvényük a szerző és a szerzőség kora újkori fogalmaival kezdte e kérdések áttekintését, olyan történeti jelenségcsoportot különítve el a szerzőfogalom kialakulása körül, amely a mai irodalomtörténész döntéseit meghatározó megfontolásokkal analóg kérdések elé állította a kora újkori irodalmi intézményrendszert és befogadói közeget. 2017-ben hasonló analógiát mutattak fel a mai irodalomértelmező módszertani eljárásai és a régi irodalmi produkció történeti leírásában megragadható jelenségek között: a kora újkori kéziratos nyilvánosság működési módozatai a történeti kutatás tárgyaként egyben elméleti tanulságokkal szolgálnak. Más összkép áll elő a régiség irodalmában, ha a kéziratossgot és a könyvnyomtatást nem egymást váltó kulturális és mediális modellekként szemléljük, hanem tartós együttélésükben a szövegállandóságot kikezdő, a szöveghasználatot viszont a vonatkoztatási módozatok reper-toárjával gazdagító jelenségcsoportot azonosítunk.

Az irodalomtörténeti narráció módszertanához való hozzászólás aranyfedezete mindenekelőtt ez a konferenciasorozat, az annak során kiküzdhető és több ízben csakugyan kiküzdött konszenzuális belátások rendje, továbbá az az immár évtizedes munka, amelyet szerkesztőtársammal, Bene Sándorral közösen vittünk végbe, miközben periodizációs és más elvi kérdéseket kifejtő koncepciótanulmányokat meg kötet- és korszakvázlatokat írtunk.⁴ A hozzászólás lényege pedig abban az egyetlen pont-

---

⁴ KECSKEMÉTI Gábor, *Az eszmetörténet új lehetőségei a régi magyar irodalom kutatásában = Az irodalomtörténet esélye: Irodalomelméleti tanulmányok*, szerk. VERES András, társszerk. BEZECZKY Gábor, VARGA László, Budapest, Gondolat Kiadó, 2004, 161–168; BENE Sándor, Searle, Vico, Patrizi: *A történeti pragmatika esélye = Régi az újban*, szerk. BENE Sándor, KECSKEMÉTI Gábor, Helikon, 51(2005)/3, 239–278; KECSKEMÉTI Gábor, *Vallától Wittgensteinig (és vissza?)*:

ban ragadható meg: hogyan lehetséges az, hogy szembesülve a posztstrukturalista irodalomszemléletnek azzal a százféle irányával, amely talán csak a történeti nagyelbeszélés lehetetlenségének állításában közös, mégsem történeteket, hanem történetet kívánunk megírni a közös munka eredményeként. Mondanom sem kell, hogy részletes kifejtésre egyáltalán nincs mód egy rövid előadásban. Csupán kulcsmondatokban, mintegy leltárszerű számbavétellel jelezhetem azokat a megfontolásokat, amelyek miatt azt gondoljuk, hogy a történeti megismerést és leírást illető kételyt hangsúlyozó évtizedek után eljött a lehetőségek ideje, s olyan szemléleti és módszertani repertoár birtokába kerültünk, amely a kételyt legalább egyes elemeiben meghaladhatóvá teszi.

1.

A nyelvi fordulat paradigmájában állva a legáltalánosabb szövegek egyikévé vált a történet nyelvi természetéről beszélni, irányzattól függően hol annak nyelvi megalkotottságát és e megalkothatóság szabad játszótérét, hol magának a nyelvnek minden szemléleti formát megelőző, dekonstruáló, szubvertáló erejét, vagyis uralhatatlanságát emelve ki. Mind a szabad abúzus, mind az ontológiai alávetettség tézisei messzemenően kiaknázták a történet retorikai természetéről szóló megfontolásokat, a *rhetorica*

A nyelv- és irodalomelméleti gondolkodás történeti vizsgálata mint irodalomelméleti kihívás, 316–317 = BENE–KECSKEMÉTI, i. m., 309–324; BENE Sándor, KECSKEMÉTI GÁBOR, Régi ötletek az új irodalomtörténethez (5+1), Literatura, 32(2006), 238–251; BENE Sándor, KECSKEMÉTI GÁBOR, Javaslatok egy új irodalomtörténet elvi alapvetéséhez és régi magyar irodalomtörténeti részének felépítéséhez, Helikon, 55(2009), 201–225; KECSKEMÉTI GÁBOR, A régiség irodalomtörténetének vizsgálati elveiről, Alföld, 63(2012)/3, 60–67; KECSKEMÉTI GÁBOR, A kora újkori magyarországi prédikációirodalom kutatásának eredményei és jövőbeni irányai, Studia Litteraria, 52(2013)/3–4, 12–19; KECSKEMÉTI GÁBOR, A régiséget értelmező irodalomtörténeti gyakorlat reflektált és reflektálatlan szemléleti alapjairól, Irodalomtörténeti Közlemények, 119(2015), 577–584.

perennis jelenségében nevezve meg azt az időtlen relativizáló tényezőt, amely az emberi történelem egyedüli ura és gazdája. Ma viszont világszerte virágzó műhelyek és kutatási projektek özöne tanúskodik arról, hogy nemcsak a történetnek van retorikája, hanem a retorikának is van története.⁵ Szó sincs itt örök érvényű, időindex nélküli jelenségcsoportról. A retorika alkotórészei, a szónok célkitűzései, az ezeknek megfelelő műfaji, szerkezeti és stilisztikai ideálok nagyon világos változásokban ragadhatók meg, az európai retorika történetét törekvések és eljárásrendek tagolják korszakokra, s mindezek felismerhető és leírható trendekben állnak. Semmi okunk arra, hogy az elokúció mellett akár elhanyagoljuk, akár statikus súlyúnak és arányúnak lássuk az invenció megfontolásait. Ma már védhetetlen dolog egyoldalúan a tropika retorikájában gondolkodni, hiszen a retorika története legalább azzal egyenlő mértékben a topika retorikája is.⁶ A posztstrukturalista eljárásrendekben egyébként is elképzelhetetlen az, hogy bármely, az irodalom vizsgálata szempontjából meghatározó tartalmi vagy formai jelenség időtlenségére gondolhatnánk, az időiség viszont – épp e felismerések hatására – rendkívül szabatos történeti módszertan tárgya lett, s ezzel olyan kérdezőhorizontok váltak megnyithatóvá, amilyenekre korábban gondolni sem lehetett. Az a kérdés például, hogy a kora újkori retorikai rendszerek közül *melyiknek* a paradigmájában áll Johann Conrad Dannhauer (1603–1666) retorikai gondolkodása, a hetvenes évek közepén még teljességgel hozzáférhetetlen volt a mun-

---

⁵ KECSKEMÉTI GÁBOR, *Prédikáció, retorika, irodalomtörténet: A magyar nyelvű halotti beszéd a 17. században*, Budapest, Universitas Könyvkiadó, 1998 (Historia Litteraria, 5), 25–30.

⁶ Nancy S. STRUEVER, *Topics in History, History and Theory*, 19(1980)/4, 66–79; John S. NELSON, *Tropal History and the Social Sciences: Reflections on Struever's Remarks*, *History and Theory*, 19(1980)/4, 80–101; KECSKEMÉTI, *Vallától Wittgensteinig (és vissza?)...*, i. m., 316–317; BENE SÁNDOR, *Distancia (I.)*, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 119(2015), 585–612, 606–612.

kájának dialektikai vagy retorikai természetéről eszmét cserélő Henry-Evrard Hasso Jaeger és Hans-Georg Gadamer számára. Az európai retorikatörténeti kutatás azóta, az elmúlt évtizedekben alakította ki értelmezési kereteit és narratíváit, amelyek birtokában Dannhauer munkássága ma már árnyaltan újraértelmezhető, a retorikai gondolkodás trendjeinek történetébe illeszthető.⁷

2.

A mai irodalomtudomány filológiai-textológiai reflektáltsági mértéke össze sem mérhető annak az időszaknak az állapotai-val, amikor a narrálhatatlanság hosszú ideig érvényes közhelyeit megalkották.⁸ Valóban fogas kérdés, hogy egy mű milyen időindexszel létezik, milyen intenciókat testesít meg, milyen hatáspotenciál birtokában van, és így tovább. Ha viszont mindezeket a kérdéseket egy szöveggel kapcsolatban tesszük fel, jobb eséllyel jutunk teljesítőképes válaszlehetőségekhez. Minden mű szöveg-állapotok sorozata, amelyek szövegforrásokban testesülnek meg.⁹

---

⁷ KECSKEMÉTI Gábor, *Logikai és retorikai paradigmák között: A kora újkori németországi hermeneutika születése = Filológia – nyilvánosság – történetiség*, szerk. KELEMEN Pál, KOZÁK Dániel, KULCSÁR SZABÓ Ernő, MOLNÁR Gábor Tamás, Budapest, Ráció Kiadó, 2011 (Filológia, 4), 105–131.

⁸ BENE Sándor, *Filológia és hungarológia = Intézmények, folyamatok és kutatások a nemzetközi magyarságtudományban: A Jyväskyläi Egyetem Magyarságtudományi Programjának első húsz éve — Institutions, Tendencies and Research in the International Hungarian Studies: The First Twenty Years of the Jyväskylä University's Hungarian Studies Program*, szerk. FENYVESI Kristóf, Tuomo LAHDELMA, Jyväskylä–Pécs, University of Jyväskylä, Faculty of Humanities, Department of Art and Culture Studies, Hungarian Studies, 2013 (Spectrum Hungarologicum, 7), 93–105; BENE Sándor, *Filológia és hungarológia = Hungarológia Veszprémben: Egy műhelytanácskozás eredményei*, szerk. GÉCZI János, K. LENGYEL Zsolt, Budapest–Veszprém, Gondolat Kiadó–Pannon Egyetem MFTK Antropológia és Etika Tanszék, 2014 (Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar Antropológia és Etika Tanszék Füzetei, 1), 30–44.

⁹ DEBRECZENI Attila, *Csokonai költői életművének kronológiai rendje*, Budapest–Debrecen, Akadémiai Kiadó–Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012 (Csokonai Vi-

Egy szövegforrás datálható, lokalizálható, attribuálható, egy világosan körülhatárolható kommunikációs szituációba helyezhető, materiális-mediális tulajdonságai pedig a legkülönbélebb olyan vonatkozási keretekbe állítják belé, amelyekkel a *mű* már nem tart fenn érintkezést. Egy *íróról* és *művéről* szóló narráció számtalan olyan üres helyet tartalmaz, amelyet hipotetikusán kell interpretatív szólamvezetéssel feltölteni. Egy *fogalmazó, lejegyző vagy másoló* aktor szövegét illetően jóval nagyobb az információs értékkel bírós és egyértelműen letisztázható elemek száma. A Bézier-görbe annál jobb minőségű, minél nagyobb azoknak a vektorgeometrikus pontoknak a száma, amelyek futásirányát meghatározzák. Ráadásul a posztstrukturalista episztemikus rendek egyikeként jelentős módszertani megújulás ment végbe a mikrotörténet-írás terepén,¹⁰ amely nagy haszonnal alkalmazható a világos temporális és lokális indexekkel jellemezhető szövegforrások narrációs keretekbe való illesztése során.

3.

Az irodalmi és a nem-irodalmi szövegek közötti különbségtételt meggátoló, a szöveguniverzum *ubiquitasával* számoló szemlélet további szövegforrásokat ad a kutató kezébe, mégpedig azok történeti materialitásában és medialitásában. Ez lehetőséget ad arra, hogy ne csak irodalmi szöveg és irodalmi szöveg, hanem értelmező keret és értelmező keret történeti alakulásrendjének geometriai vetületeivel is számolhassunk, vagyis a reflektálatlanságunk naivitásából kikölkentő effektusokat a saját episztemikus diskurzusterünk történeti állapotaival való folyamatos szembe-sülés révén is megtapasztalhassuk. A retorikatörténeti és a filológiatörténeti tudatosságot illetően előbb megfogalmazott

---

téz Mihály Összes Művei: Pótkötet), 13–34.

¹⁰ BENE, *Distancia (I)*, i. m., 605.

meglátások is már e tudománytörténeti reflexió hasznosulásai. A történeti kommunikációelmélet néven kidolgozott módszer tan még tágabb, a filozófiai és a teológiai vonatkozások figyelembevételére is kiterjeszkedő kontextualizálást végez el,¹¹ a nyelv disszeminatív és szubverzív műveleteit olyan fogalomhasználati rendekhez kapcsolva, amelyek megint csak ahhoz járulnak hozzá, hogy a szövegek működési és használati közegét ne az időtlen és korlátlan lebegés aleatorikus tereként konceptualizáljuk. E metszetben vált például láthatóvá az a historiográfiai sorozat, hogy a humanista történetírás visszaszorulása a lokális-partikuláris antikváriusi gyűjtő és leíró filológiai aprómunkáknak adta át a terepet,¹² hogy azután a XIX. század történettudománya építsen azokra ismét ideologikus érdekekkel bíró nagy narrációkat.¹³ Az európai történettudomány tehát három évszázadon át váltakozva létezett a fikció és a reáliák világában, és továbbvitele mindig csakis a felhalmozott használati konvenciók egészének adaptív felhasználásával volt lehetséges.

---

¹¹ KECSKEMÉTI Gábor, *A történeti kommunikációelmélet lehetőségei*, Irodalomtörténeti Közlemények, 99(1995), 561–576; BENE Sándor, *A történeti kommunikációelmélet alkalmazása a magyar politikai eszmetörténetben – A kora újkori modell*, Irodalomtörténeti Közlemények, 105(2001), 285–315; KECSKEMÉTI Gábor, *Recepció, szövegaktus és kommunikáció a régi magyar irodalomtörténetben (Kontextusok és intenciók)*, Irodalomtörténeti Közlemények, 107(2003), 703–728; KECSKEMÉTI, *A régiséget értelmező irodalomtörténeti gyakorlat reflektált és reflektálatlan szemléleti alapjairól*, i. m.

¹² Eric COCHRANE, *The Transition from Renaissance to Baroque: The Case of Italian Historiography*, *History and Theory*, 19(1980)/1, 21–38; Anthony GRAFTON, *The New Science and the Tradition of Humanism = A. G., Bring Out Your Dead: The Past as Revelation*, Cambridge, MA–London, Harvard University Press, 2001, 97–117, 317–320; KECSKEMÉTI Gábor, „A böcsületre kihaladott ékes és mesterseges szövlás, írás”: *A magyarországi retorikai hagyomány a 16–17. század fordulóján*, Budapest, Universitas Kiadó, 2007 (Irodalomtudomány és Kritika: Tanulmányok), 449–454; BENE, *Distancia (I.)*, i. m., 594–595.

¹³ DÁVIDHÁZI Péter, *Egy nemzeti tudomány születése: Toldy Ferenc és a magyar irodalomtörténet*, Budapest, Akadémiai Kiadó–Universitas Kiadó, 2004 (Irodalomtudomány és Kritika), 357–538.

4.

A kultúrantropológiai terepmunka ugyancsak megsokasodott aktivitásai¹⁴ lehetővé teszik, hogy – történeti dimenziójuk összevetőiként a fenti elemeket mind felhasználva – a nyelvi és irodalmi játéktér leírását civilizációtörténeti metszetben is érvényesítsük.

5.

Amint a Shakespeare-kutatás újabb szakirodalmában azt Dávidházi Péter megfigyelte,¹⁵ lényegesen megváltozott az érvényesnek tekintett hipotézisek státusza és kifejtésük modalitása. A bizonyosság vagy akár a valóságosság helyébe olyan – a kondicionális státuszt teljesen nyílttá tevő – spekulatív narrációk

---

¹⁴ TÓTH Zsombor, *Hitvita és marginália: Megjegyzések a „(hit)vita antropológiájához” (Esettanulmány) = „Tenger az igaz hitrül való egyenetlenségek vitatásának eláradott özöne...” Tanulmányok XVI–XIX. századi hitvitáinkról, szerk. HELTAI János, TASI Réka, Miskolc, Miskolci Egyetem BTK Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék, 2005, 175–197; TÓTH Zsombor, *Hiányzó paradigmák? Módszertani megjegyzések a kontextualizáció kérdéséhez a régi magyar irodalomban*, *Korunk*, 3. f. 19(2008)/5, 38–50; TÓTH Zsombor, *Egy kora újkori széky fiatalember műveltsége: Cserei Mihály kiadatlan dialektika jegyzete 1684-ből (Esettanulmány)*, *Acta Siculica (Sepsiszentgyörgy)*, [5](2011), 483–491; TÓTH Zsombor, *A szerző neve(...t) (Manu propria szignatúra vs. szerzőség egy familiáris viszony textuális dimenzióiban) = Filológia és textológia a régi magyar irodalomban: Tudományos konferencia, Miskolc, 2011. május 25–28., szerk. KECSKEMÉTI Gábor, TASI Réka, Miskolc, Miskolci Egyetem BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, 2012, 397–408; TÓTH Zsombor, *Cserei hallgat... A kora újkori prédikáció befogadásának hermeneutikai és történeti antropológiai kérdései*, *Studia Litteraria*, 52(2013)/3–4, 166–188; TÓTH Zsombor, *Kézírtos nyilvánosság a kora újkori magyar nyelvű íráshasználatban: medialitás és kulturális más-ság. Módszertani megfontolások*, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 119(2015), 625–650; TÓTH Zsombor, *Bethlen Miklós élettörténetének használata a kézírtos kultúrában, 1710–1858/60: Vázlat egy folyamatban lévő kutatás tanulságairól*, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 120(2016), 279–298.**

¹⁵ Péter DÁVIDHÁZI, *Redefining Knowledge: An Epistemological Shift in Shakespeare Studies = Working with Shakespeare*, ed. Peter HOLLAND, Cambridge etc., Cambridge University Press, 2013 (Shakespeare Survey, 66), 166–176.

léptek, amelyek nem kívánnak nagyobb igazságértéket annál, mint hogy a bennük összeálló kombináció nem vehető el lehetetlenként. A bizonytalan tudás nem-konkluzív, alternatívákat megengedő kijelentései felértékelődtek azzal a (pozitivist) tudományfelfogással szemben, amely az (állítólagos) tiszta leírásra, az (állítólag) tényszerű és ellenőrizhető kijelentésekre szorított. A bizonyosság alapú tudományszemlélet hosszú korszaka után¹⁶ a hipotetikus értelemteremtésnek a *lehetséges* módusával illelhető konstrukciói messzemenő episztemológiai és ontológiai változást jelentenek, ám – a megfelelő módszertani reflektáltsággal kezelve – a tudomány érvényes és ígéretes narrációs válfajának bizonyulhatnak. Nincs ok arra sem, hogy az ilyen történetmondás szegmentálva és parciálisan menjen végbe; az értelemkonstrukció átfogó volta feltétlenül az intellektuális kíváncsiságot tovább fokozó körülmény, amely számos különféle olvasási módot képes hasznosítani.

Nem folytatom. Hosszú sorba volnának még állíthatók azok a szemléleti fejlemények, amelyek erősítik azt a választást, hogy – meghaladva a több évtizedes kételyt, ugyanakkor semmit sem feladva tudományelméleti helyzetünk igényes reflektálásából, vagyis nyílt kártyákkal játszva – meg lehet próbálkozni egyetlen összefüggő és összetett történet elbeszélésével.

Ez a történet kétféle értelemben is a történetmondók története lesz.

Egyfelől azért, mert narrátori pozíciójuk mindvégig látható kell legyen. Nem csalogathatunk senkit azzal, hogy a mindentudó elbeszélő semleges, objektív, egyszeri kimondásától fogva örökké érvényesnek megmaradó, a világban valaha megtörtént dolgokra transzparens és torzítatlan rálátást engedő narrációját kínálnánk. De nem is egyetlen tudatlan tévelygő vagy tendenció-

---

¹⁶ DÁVIDHÁZI Péter, *Mi, filológusok, és a bizonyosság vágya (Pozitivisták kötődéseink egy szakmai vita fényében)*, Irodalomtörténeti Közlemények, 108(2004), 3–55.

zus manipulátor személyes szólamát. A kollektív munka mögött ott van egy értelmező közösség tudása, az elbeszélés normáit illető reflektált döntéseinek sora, az érvényességi feltételek érvényesítésének szigorú szakmai kontrollja. A történet azoké a történetmondóké, akik a posztstrukturalizmus utáni episztemikus térben élnek, saját tudománytörténeti helyükről tudással és tájékozottsággal bírnak, és a kínálkozó szemléleti és módszertani repertoár összeilleszthető elemeinek kreatív felhasználásával megállapodtak olyan cselekményszervezési eljárásokban és az azoknak tulajdonított móduszokban, amelyek mellett a kijelentéseket érvényesként fogadják el. Ha az előkészítő munka gondos és lelkiismeretes, akkor a narrációt hitelesítő értelmező közösség elég kiterjedtté tehető ahhoz, hogy összeadódó tudásának értéke akkor is lebilincselően érdekes és termékeny olvasmánnyá tegye közös szövegüket, ha nyilvánvalóan szó sincs arról, hogy lehetőségük volna az egyetlen érvényes narráció szövegét összehozni.

A történetmondók történetét azonban nem csak a *genitivus subiectivus* teszi azzá, vagyis hogy azonosítható beszélők mesélnek reflektált státuszú szöveget. Elengedhetetlen, hogy számoljunk a *genitivus obiectivus* értelmével is: a szöveg a történetmondókról szóló történet is egyben. A számba vett szemléleti összetevők mindegyikében ott volt az arra való reflektálási igény, hogy nemcsak az irodalomnak van története, hanem az irodalomról való gondolkodásnak, az irodalmi megítélő elveknek, az irodalomról való beszéd artikulációs mintáinak és érvényességi rendjeinek is. Az irodalmat értelmező professzionális értelmiségi hivatásrend önnön történeti helyéről is számot ad a narrációban (sőt ez az időindex a megírási folyamat során is változni fog, hiszen, amint Szegedy-Maszák Mihálytól tudjuk: a tanulás – és hozzátehetem: a tanítás is – „az úton levés állapotához hasonlít”¹⁷).

---

¹⁷ SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Az irodalom történeti és elméleti vizsgálata*, Helikon, 39(1993), 193–205, 204–205.

A történetmondókról szóló történet azonban összességében még annál is jóval kiterjedtebb és nagyobb horderejű, mint hogy a történetmondó értelmiség a saját történeti előzményeiről és jelen történetmondásának szemléleti előfeltételeiről szóló történetet formálna meg. Egy további értelemben a történetmondókról szóló történet ugyanis mindazok története, akik az irodalomban, az irodalommal vagy az irodalomról folyó beszéd részesei.

Mert a posztmodern állapot szerint aligha lehet elfogadható választ adni arra a kérdésre, mi irodalom, és mi nem az. Csak vitatható válaszok adhatók olyan kérdésekre, hogy mi a jó, mi a rossz irodalom, mi a korszerű, mi a túlhaladott irodalom, mi a kezdeményező, mi az epigon irodalom, mi a haladó, mi a retrográd irodalom, mi a szabadságfokot növelő, mi a korlátozó célzatú irodalom, mi a magas, mi az igénytelen irodalom és így tovább. Minden, amit bármely kérdésre válaszolnánk, csakis kiindulópont lehet egy megvitatáshoz, amelyben vagy árnyalatában, vagy gyökeresen eltérő vélemények is elhangzanának mindegyikkel kapcsolatban. Úgy is fogalmazhatunk: az irodalomtörténetet elkészíteni szándékozó értelmezői közösség még arra sem tud válaszolni, mekkora volna és miről volna felismerhető az a valami, aminek a történetét narrálni készül. Egyetlen dolgot mégis adottnak vehetünk, és ez tökéletesen elegendő is ahhoz, hogy benne és általa megnyugodjunk. Van ugyanis valami, amit a magyar nyelvközösségben magyar irodalomnak neveznek, s ami viták tárgya, amelynek ide- vagy odatartozásáról, kereteinek érvényes vagy érvénytelen kijelöléséről, felismerésének ismertetőjegyeiről, egyes törekvéseinek értékes vagy talmi, kollektív vagy individuális, építő vagy romboló voltáról, megkívánt, elfogadható vagy elvetendő interpretációjáról, adekvát vagy inadekvát értéséről szüntelen diszkusszió folyik. Illúzió volna azt hinni, hogy az értelmező szólamok helyességéről, az általuk kanonizált szövegek köréről és történeti mozgásaik megítéléséről folyó vitákat bármikor is nyugvópontra lehetne juttatni. Nem

mondhatjuk, hogy magyar vagy magyarországi, magyar nyelvű vagy a *Hungarus* identitást kifejező, a *litterae* által felölelt vagy autonómként kikülönült, egyetemes vagy regionális küldetést teljesítő volna az az irodalom, amely a fókuszban áll. Az a diszkusszió, amelyben mindezek az álláspontok felmerültek, mindig az eltérítése, kiaknázása, identitáskeresésre, önérvényesítésre, csoport- vagy individuummépítésre felhasznált terepe annak a valaminek, ami lassan egy évezrede mindig olyan fontosnak tűnik valakik számára, hogy interpretációikkal birtokba vegyék. Ám ugyanez a nyelvi, intézményi és hatalmi játék, a szakadatlan hévvel vívott diskurzustér bizonyosan a birtokolni és valamilyenként érteni kívánt jelenség történeti tudata és reflexiója is. Magyar irodalomtörténeti diskurzusmező, amelyen át magukhoz a magyar irodalomként értett mindenkori jelenségekhez is út vezet. A magyar irodalom történetét tehát – bármi legyen is a magyar, bármi az irodalom, és bármi a történet – ez a szakadatlan magyar irodalomtörténeti diszkusszió segít megragadni. A történetmondók – élők és holtak – duruzsolásában¹⁸ összeolvadó történet. Amelynek megkerülhetetlen jelentőségére utal az intézeti kollektív vállalkozás végre megtalált és másra nehezen felváltható címe is: *Magyar irodalomtörténet*.

---

¹⁸ TAKÁTS József, *Nyolc év az elsődleges kontextus mellett*, Irodalomtörténeti Közlemények, 105(2001), 316–324, 323.